

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертацията на Самуил Мунир Камбуров, докторант на редовно обучение към катедра Археология в СУ „Св. Климент Охридски“ на тема „Мечове, саби и кинжали (украси и конструктивни елементи) от VII/VIII–XI век в днешните български земи“ от проф. д.и.н. Станислав Станилов.

Дисертацията бе обсъждана два пъти от разширен състав на катедра Археология, при което в него бяха включени голям брой колеги, с (в една или друга степен) достатъчно отношение към темата. Особено важно беше присъствието на доцентите Валери Йотов (РИМ –Варна) и Деян Рабовянов (Филиал на НАИМ във Велико Търново), чиито работи показват високо професионално равнище в изследванията на средновековното оръжие. При първото обсъждане бяха направени сериозни забележки по тематичния обхват на темата и структурата на изследването и дисертацията бе върната за доработка. В сравнително кратък срок докторантът представи отново работата и се оказа, че той се е съобразил с основната част от забележките, преработил е своето изследване, като докторска теза в напълно приемлив вид. Това бе признато от пак разширения състав на катедра Археология, който единодушно реши да предложи откриването на процедура за защита.

Дисертацията има обем от 215 с. каталог от 112 номера и 46 табла с изображения на паметниците от каталога. Следващите приложения съдържат 170 изображения на паралелни паметници и на такива свързани пряко с темата. Още тук трябва да се каже, че илюстративната част надминава изискванията, защото изображенията са четливи, мащабирани, разположени в подходящ ред и добре свързани с текста. Надявам се да не съм пропуснал нещо, но не забелязах никъде разминаване между „словото и образа“, което в подобни съчинения често се случва.

Опитвам се да оценя отделните части по реда на съдържанието, понеже всяка глава ми изглежда, в известен смисъл, като самостоятелно изследване:

Уводът е от почти 4 с., „грамотно“ написан, съдържа цялата необходима информация, за да се ориентира читателят в намеренията на автора.

Първата глава (8-20 с.) е посветена на история на проучванията, изложена подробно с познаване на необходимата литература и с професионален анализ на постиженията на тези изследвания. Тя е структурирана по автори, твърде подробно, като в хода на изложението има и критични бележки за отделните хипотези. По-важно за оценката на работата е доброто познаване на специалната литература и най-вече на типохронологията, изградена при изследването на много голям брой паметници. Авторът наистина се е стремил към фундаментално познаване на проблема, преди да мине към описание на артефактите, тяхната класификация и анализ.

Втората глава „Мечове, саби и кинжали в писмени извори и изображения“ (21-51) представлява важна част от изследването. Докторантът познава с малки изключения основните материали, необходими за изложението. Тук трябва да се има предвид, че на подобна изворова база е написана книгата на Таксиархис Колияс „Византийско оръжие“, където изображенията са само споменати, а от археологическите паметници авторът предварително се отказва. Няма да споменавам други, подобни на неговото съчинения, в които параметрите са размити от липсата на достатъчно внимание към археологическите паметници. Самуил Камбуров обаче, поне според мене, сполучливо и достатъчно изчерпателно използва същата материя. Той убедително обръща специално внимание на търговията с оръжие, като един от главните фактори в подобни изследвания. Има и бележки за производството свързано с търговия. Тази част е написана много увлекателно и съдържа голям обем информация. Слабо място е само увлечението на места да се описват подробно търговските пътувания...

Третата глава (52-126) е най-голямата по обем, защото е посветена на мечовете. Тук докторантът е в изгодно положение Темата се разработва в археологическата литература повече от век, при което са известни няколко стотин оръжия запазени напълно, в смисъл може да се долови цялата морфология и дори стилистиката на украсата. Паметниците от Българските земи не са така многобройни и не е много трудно да се „напасват“ с вече класифицирания материал. Проблемът е, коя от класификациите да бъде използвана.

Общата част озаглавена „Конструктивни особености и технология на изработка“ (52-65) е написана компетентно или поне аз не забелязвам

особени грешки и отклонения. Същевременно тя е и достатъчно кратка, иначе информацията - твърде обширна - позволява различни увлечения.

Преди да се захване с „масовия“ материал, Самуил Камбуров коментира две оръжия, които класифицира като „особени“: Мечът от некропола при Карасура – Калето и „хибридният“ меч-сабя от фонда на РИМ-Русе. Тук коментарът му е оригинален, изглежда верен и е лично негово постижение. Заключение то също е, без особени възражения, приемливо.

Същинската част на главата за мечовете е разделена на три части, посветени на мечовете с византийско-близкоизточен, северноевропейски и западноевропейски произход. И трите части са написани по една и съща схема. Отначало се прави компетентна и ерудирана характеристика на съответния тип, а след това се коментират паметниците от България. Трите части са равностойни, не само по обем, но и по съдържание. Досадно ще бъде да повторя, че от изследванията на нападателното въоръжение са най-многобройни, а и убедителни, са тези за мечовете. Това е още една благоприятна за автора позиция, тъй като му създава устойчива основа за коментар на оръжията от България. Не съм сигурен дали няма на отделни места грешки, но погледнато най-общо, тази част изглежда много добре, Тук липсва коментар на оръжията изработвани в българската държава, вероятно защото не са намерени сигурни следи от такова производство. Въпреки това, следите от изобщо железнообработка са твърде многобройни, а през последните години се откриват и пещи за добив на желязо от блатни руди. Тук би могло да се използва информацията, от старобългарските надписи – списъци на защитно въоръжение поверено на офицери от армията. Такъв „ред“ в друга средновековна култура не е познат. Тя идва да покаже, че защитното оръжие го дава държавата, а нападателното, включително сабята, меча и кинжала са лична отговорност на боеца. Казано с други думи, тези оръжия идват не само от поръчки на майстори-ковачи, но и от търговията, а това пък позволява да допуснем вноса, както на оръжия, така и на техните форми, възпроизвеждани от местните майстори. Най вероятно , държавата има и собствени производствени мощности, каквито случаи се знаят за други антични и средновековни култури.

Главата за сабите и едноострите мечове е разработена на същото ниво, като за мечовете - много подробно и с впечатляваща ерудиция.

Авторът подробно проследява появата на сабите като особен вид оръжие, при което правилно разграничава техния генезис от еднолезвийния меч или от античната махайра. Особен акцент има върху суровината – проследена е историята на появата на стоманени сплави и разпространението им по търговски път за производството на саби от Индия най-вече към Близкия изток, респективно Византия. Подробно са разгледани едноострите мечове с примери и от България, после идва редът на сабите, в чиято интерпретация Самуил Камбуров е изчерпал напълно съвременните възможности за проникване в същината на проблема. Напоследък за типично българска форма се приема един тип саби, чиито предпазител (т. н. шанга) е монтиран към острието и дръжката чрез втулка. На това е обърнато достатъчно внимание, но авторът не се впуска в дискусията. Напротив, за неособено многобройните паметници от днешните български земи, той привлича наистина голямо количество сравнителен материали и го коментира с познание, което не подлежи на съмнение. В специализираната литература, макар и да има класификация на сабите, тя не е така перфектно разработена като за мечовете и това се е отразило на текста на докторанта. Въпреки несъвършената типохронология, използвайки почти всички по-подробни съчинения, той класифицира сабите от българските земи на три типа, което аз смятам за напълно правомерно. Доколкото познавам материята, това е един от редките случаи, когато може да се каже, че установеният от автора „ред“ е неоспорим. Важно е също да се отбележи, че той сполучливо излага паралелното използване през 10 век на „българския“ тип и привнесения по-късно „унгарски“ тип сабя през 10 век.

Петата глава е посветена на късите режещи оръжия, наречени от автора „кинжали, бойни ножове/seax „. Такава тема до сега не е разработвана в българската археология, независимо, че едни от паметниците имат подробен коментар в първичната публикация. Първият боен нож (кинжал) в българските земи е открит и сполучливо идентифициран от научния ръководител на докторанта. Всъщност тези паметници имат важна роля за определяне културната принадлежност на комплекса, в които се намират. Самото поставяне на проблема за изучаването на такъв вид оръжие представлява забележим принос на докторанта в изучаването на прободно-режещите оръжия през средните векове. Не съм се занимавал специално с паметниците, но ми направи впечатление, че става дума за рядък тип артефакти от България, които по

една или друга случайност, са в доста случаи луксозни, а понякога и сравнително добре запазени. С настоящия коментар те стават, ценен материал за познанието, сериозна база данни за бъдещите специални проучвания. Особено отношение имат към, модното напоследък, изучаване културата на елита.

Качеството на предложената теза сочи, че авторът отговаря на всички изисквания, за да му бъде присъдена докторска степен: овладял е емпиричния материал, познава почти изчерпателно специалната литература по темата, умее да извлича от наличния материал информация да я обработва и предлага на колегията в достатъчно достъпен вид; доводите му са убедителни, а заключенията напълно валидни и представляват несъмнен принос в изследването на този вид материал. Така работата напълно покрива термина „образователна и научна степен“. В нея напълно липсва елементарният формален подход към изследователския процес, познат от съчиненията на други претенденти за успешна докторска теза...

Изборът на докторска теза, която да е сегмент от, изключително важната тема за средновековното въоръжение, изисква не само смелост, но и отговорност. Работата върху тази материя предполага огромни усилия, защото е разработвана много дълго и пак постоянно се намира на хоризонта на изследванията на културното наследство в почти всички страни. Следователно всеки неуспех би се отразил върху легитимността на българската археология в европейската хуманитаристика. Както споменах, преди Самуил Камбуров, в България работят двама „оръжейници“ от различни поколения, чиито изследвания са показали високо качество на анализа. С други думи, тази успешна теза е разработена при наличието на **достатъчна база данни и в конкурентни условия.**

С изложеното до тук предлагам на научното жури на Историческия факултет в СУ „Св. Климент Охридски“ да присъди на Самуил Мунир Камбуров образователната и научна степен „доктор“.

Проф. д.и.н. Станислав Станилов

София, септември 2021